ויצא

א. עה"פ ויצא יעקב מבאר שבע וגו' איתא במדרש[1]: "מבאר שבע — מבארה של שבועה, אמר (יעקב) שלא יעמוד עלי אבימלך ויאמר השבע לי כשם שנשבע לי זקנך, ונמצאתי משהא בשמחת בני ז' דורות" — שהיות ואברהם נשבע לאבמילך וע"י השבועה עכב את כניסתם של בנ"י לא"י ז' דורות, כמבואר במדרש פ' וירא[2] [כי מאברהם עד כיבוש ארץ סיחון ועוג ע"י משה רבינו עברו ז' דורות], ויצחק גם הוא נשבע לאבימלך ועי"ז עכבם עוד דור אחד [כי מיצחק עד כיבוש הארץ ע"י יהושע עברו ג"כ ז' דורות, ונמצא שנתעכבה כניסתם בעוד דור אחד לאחרי הז' דורות מאברהם], לכן חשש יעקב שמא יצטרך גם הוא לישבע לאבימלך ועי"ז תתעכב כניסתם של בנ"י לא"י ("ז' דורות", ז. א. עוד) דור נוסף[3].

וצריך להבין:

מאחר דבין אברהם ובין יצחק נשבעו לאבימלך, ולא חששו לזה שנתעכבה כניסתם של בנ"י לא"י ע"י השבועה, והם לא יצאו מהמקום בו גר אבימלך כדי שלא יצטרכו לישבע לו — למה דוקא יעקב הוא שיירא לישבע לאבימלך ולכרות ברית עמדו, עד שבשביל כך יצא מבאר שבע — "מבארה של שבועה" זו?

וכן קשה לאידך גיסא:

איך יתכן שאברהם ויצחק נשבעו לאבימלך מבלי לחשוש להעכבת כניסתם של בנ"י לארץ?

ב. והביאור: מצינו דחלוקה דרגת מעלתם של אברהם ויצחק לדרגת מעלתו של יעקב אשר עפ"ז יבואר ג"כ הפרש יסודי שבין עבודתם של אברהם ויצחק לזו של יעקב:

"אברהם — יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו"[5], היינו שישמעאל ועשו, אף שהיו בני אברהם ויצחק, בכ"ז "יצאו" משייכותם לאבו-

---

1) ב"ר פס"ח, ז.

2) שם פנ"ד, ד.

3) כפי' הב' במתנות כהונה שם פס"ח, דלפי' הא' (שיצחק לא עכבם כלל כי "לא נשבע מחדש רק אמר לו השבועה הקדומה שהיא בינותינו מאביך תהא בינותינו אל תפר אותה" ויעקב הי' מתיירא שיעכבם עוד ז' דורות) קשה:

א) למה לא הי' יכול גם יעקב לחדש את שבועת אברהם כפי שעשה יצחק? ובפרט לפי לשון המדרש: ויאמר (אבימלך) השבע לי כשם שנשבע לי זקנך.

ב) במדרש בראשית זוטא שם הגירסא היא: "כשם שנשבע לי זקנך ואביך", מזה מוכח שגם יצחק עכבם עכ"פ דור אחד, ואבימלך רצה שיעקב יעשה ג"כ כפי שעשה יצחק.

4) ביפ"ת פי' שלא בשביל זה יצא, שהרי הי' מוכרח לצאת מפני עשו ובשביל מצות אביו ואמו, אלא שאגב זה הרויח עוד כי נמלט מבארה של שבועה.

אבל ממה שבב"ר שם מביא פי' "מבארה של ברכות" ביחד עם פי' זה, משמע שכמו שלפי הפי' "מבארה של ברכות" הרי בשביל זה יצא, כ"ה ג"כ לפי' "מבארה של שבועה", וכמו שמשמע במ"כ שם, וכפשטות לשון המדרש. ואי"ז סתירה למשמעות הכתובים שיצא מפני עשו וכו' כי אפ"ל שיצא מחמת כמה טעמים, וכאו"א מהם דיו.

5) ויק"ר פל"ו, ה. פסחים נו, א. ספרי דברים ו, ד. שם לב, ט.

תיהם ונפרדו מהם[6], כי הקדושה של אברהם ויצחק ועבודתם לא „הגיעו" לבניהם אלו ולא פעלו בהם שייהפכו לטוב[7]. אבל יעקב — מעלה שלו „מטתו שלימה"[8], כי עבודתו פעלה בכל י"ב בניו שיהיו „שלמים" ושל־מים בשייכותם ליעקב ומדריגתו. ועם היות ש„האבות (כולם) הן הן המר־כבה"[9], ונשמתו של כל אחד מהאבות היא מעולם האצילות*[9], יש חילוק ביניהם, וגם בנוגע לעבודתם בענינים של היפך הטוב והקדושה: יעקב עסק בעיקר בבירור וזיכוך הרע והיפוכו לטוב לתמיד, משא"כ אברהם ויצחק. ולכן אף שעשה ישמעאל תשובה[10] וי"א שכאשר וירץ עשו לקראתו (דיעקב) וישקהו — נשקו בכל לבו[11] — לא הי' לזה קיום.

ואעפ"י שאברהם ויצחק עסקו בעבודת הבירורים, וכמשארז"ל*[11] (באברהם) עה"פ „ויקרא שם בשם ה' א־ל עולם[12]: אל תקרא ויקרא אלא ויקריא מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפי כל עובר ושב כו'"; ועד"ז מבואר בנוגע לעבודתו של יצחק בחפירת בארות*[12] — בכ"ז היתה עבודתם זו בעניני רע וקליפה בדרך דחי' ושלילה — שלא ינגדו ויפריעו לעניני קדושה, אבל לא שהם עצמם ייהפכו לטוב וקדושה[13]. הרי תכליתה ומטרתה של התעסקותם בעניני רע ופעולתם בהם היתה באופן של שלילה: ביטול ההתנגדות ולא בירור מציאותם[14]; משא"כ ביעקב

---

6) ראה אוה"ת וירא צג, ב.

7) ראה לעיל ע' 85 ובהערה 41, שיש חילוק בענין זה בין ישמעאל ועשו.

8) ויק"ר שם. וראה בשאר המקומות שנסמנו לעיל הערה 5.

9) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו. וראה תניא פכ"ג ופל"ד, ותו"א יתרו ד"ה להבין.

*9) אגה"ק סי' כה. תו"א שם.

10) פרש"י חי"ש כה, ט.

11) ראה פרש"י וישלח לג, ד.

*11) סוטה י, ב.

12) וירא כא, לג.

*12) ראה תו"א ותו"ח ר"פ תולדות. לקו"ש ח"א ע' 29. ועוד.

13) וע"ד מציאות הקליפות קודם חטא עה"ד שהיו בבחי' קליפה השומרת לפרי, לפי שהיו חוץ לגבול בי"ע דקדושה, אבל מ"מ היו מציאות של קליפה (ראה של"ה יח, ב. אוה"ת וישלח ע' רנא, בראשית ע' 1162).

14) ואף דאברהם מגייר (רש"י לך יב, ה — מב"ר שם. זח"א עט, ב. ובכ"מ). וברמב"ם הל' ע"ז פ"א ה"ג, ויקרא שם בשם ה' א־ל עולם כו' עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם „העיקר הגדול הזה" — הרי לא הי' להם המשך וקיום ורק בני"י נעשו „בעולם אומה שהיא יודעת את ה'" (עיין רמב"ם שם), ובל' הרה"ח וכו' הרר"א מהאמלי (חנה אריאל וירא לג, סע"א) וע"י עבודתו כו' של אאע"ה כו' להודיע לבנה"א מב"נ טבעו של הקב"ה בחי' א־ל עולם לפי שעה (כי לא נתקיימו בזאת האמונה והידיעה כ"א ביתו אחריו של אאע"ה). — ועייג"כ תו"א לך יא, ד. תו"ח ואוה"ת שם (וצע"ק מתו"א ד"ה משה ידבר — הא' והב'. תו"ח שם). ואכ"מ.

ולהעיר מלקו"ש ח"ה ע' 143 הערה *16, שמ"ש רש"י „אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים" י"ל דאין הכוונה לגירות ממש ושינוי המציאות שלהם — כ"א למה „שהכניסן תחת כנפי השכינה".

לכאורה אפשר לבאר גם ע"פ הידוע אשר הגר יש בו ניצוץ של נשמה דקדושה גם קודם שנתגייר (ראה תשובות מהר"ם מרוטנבורג (הובא בספר תשובות בעלי תוס' מכת"י נויארק תשי"ד — ע' רפו, סי"ט) בשם ר"י החסיד) — ועפי"ז מובן דיוק לשון חז"ל בכ"מ „גר שנתגייר" ולא „גוי שנתגייר" וכיו"ב (חיד"א בס' מדבר קדמות מע' ג' אות ג') — וא"כ מה שאברהם

וילך חרנה, חרון אף של מקום*[14] ב־עולם — ושם עבודתו ופעולתו פעולה חיובית — לברכם ולהפכם לקדושה.

וע"ד [15] ההפרש שבין עבודת ה־צדיקים ועבודת בעלי תשובה: הצדיק אין לו שייכות לעניני רע, עד שגם מחשבה זרה, אשר לא להוי', אינה נופלת במחשבתו; כמבואר בתניא ב־ארוכה [16]; משא"כ בעל תשובה עניינו להפוך גם את הרע לקדושה, ועד ש"זדונות נעשו לו כזכיות" [17].

ג. ולהיות שבעבודת אברהם ו־יצחק לא נתבררה עדיין מציאותו של הרע (שבפלשתים וכו') ורק התנגדותו בטלה, הרי היתה גם האפשריות שעצם מציאותם והלא טוב של (בניהם אפילו) ישמעאל ועשו ישאר בתקפו ולא יתברר בעבודתם של אבותיהם (ואדרבה: "יצא ממנו" שיצאו משייכות כל שהי לעבודתם וקדושתם), אלא שהם גם לא התנגדו לעניני אבותיהם ולא הפריעו אותם בעבודתם [18]. עכ"פ, הרי מהות הקליפה עצמה, כאשר אין לה שייכות לקדושה ואינה מנגדת לה, לא נגעה בה עבודתם של אברהם ויצחק וא"כ אין מציאותה כשלעצמה מושללת מצד עבודתם זו.

וכמו שמצינו באברהם שנתיישב בתוך בני חת [19], והם אף הכירוהו כ"נשיא אלקים" ו"בתוכנו" [20], ובכ"ז לא פעל זה בהם שהם עצמם ייהפכו לטוב, ונשארו בתוארם "בני חת" [21] גם לאחרי ההתיישבות ביניהם. וגם מה שנענו לבקשתו במכירת מערת המכפלה, ה"ז רק שלא הפריעו לו בביצוע עניניו הוא, אבל מהותם ש־להם לא נהפכה למציאות של קדושה [22].

משא"כ בעבודתו של יעקב שתכליתה לברר ולהפוך ולזכך גם את עניני העולם שמצד הקליפה וסט"א, היינו שבעבודתו נשללת גם עצם מציאותו של הרע — לכן היתה "מטתו שלימה".

ד. ועפי"ז יובן מה שאברהם ויצחק כרתו ברית עם אבימלך והשלימו עמו ע"י השבועה.

כי תכליתה של שבועה וכריתת־ברית כזו ה"ה לפעול בכל תוקף על כל אחד מהצדדים שלא יתנגד לשני

מגייר וכו' אי"ז ענין בירור והיפוך הקלי' לקדושה —

אבל אינו, דבכל אתהפכא כיו"ב — ה"ז פדיית ובירור הניצוץ דקדושה שבו.

*14) רש"י ס"פ נח. וראה זח"ג קמז, א.

15) ראה תו"א ויצא כא, ג. תו"ח שם כו, ב. וראה לעיל ע' 83 ואילך בארוכה.

16) תניא פ"י ואילך.

17) יומא פו, ב.

18) וי"ל שגם זה מרומז בל' "יצא ממנו" למעליותא — ע"ד הפי' (אוה"ת — נסמן לעיל הערה 6) יצא ונפרד מאברהם.

19) ראה חיי שרה כג, ו ורש"י שם ד.

20) ח"ש שם. וראה ראב"ע שם: "בעבור כי אתה נביא".

21) ראה תולדות כז, מו.

22) וי"פ עפ"ז מ"ש רש"י (ח"ש כד, ז) שמה שאמר אברהם לאליעזר "ואלקי הארץ" הוא לפי "שהרגלתיו בפי הבריות", שכוונתו, שאברהם הסביר לאליעזר שאף שהי' "יושב בקרבו" (של הכנעני), מ"מ השפעתו עליו היתה רק מה "שהרגלתיו בפי הבריות" אבל לא נשתנו בעצם מ־מהותם הקודם, ולכן "לא תיקח אשה לבני מבנות הכנעני" (ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 159 ואילך).

וי"ל שעפ"ז מובן מה שלא מצינו שאברהם השתדל לפעול על לוט שייהפך לטוב. ורק כשהפריע אותו בעבודתו — וכמו שאמר "אל נא תהי מריבה ביני וביניך וגו'" — בקש וגם פעל שעכ"פ "ויפרדו איש מעל אחיו".

ולא יתקוטט וילחום עמו — והיא הלא היתה כוונתם של אברהם ויצחק במה שנשבעו לאבימלך וכרתו עמו את הברית: שלא יתנגד להם ולא יפריעם בעבודתם; אבל, מאידך, אין ענינה של השבועה וכריתת הברית לפעול שינוי במהותו של אבימלך ולהפכו למציאות של קדושה[23].

אמנם כל זה הוא אופן עבודתם של אברהם ויצחק, כנ"ל. משא"כ ביעקב, שלהיות שאופן עבודתו הי' בשלילת מציאות הקליפה, ע"י אתכפיא ואת"ל הפכא של הקליפה וסט"א, הרי לא הי' יכול לכרות ברית ולהשלים עם אבימלך כפי שנמצא בציורו הוא[24].

ובזה יבואר המשך הכתוב "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" — לפי פי' המדרש ש"מבאר שבע" פירושו "מבארה של שבועה"[25] — כי יציאתו מ"בארה של שבועה" ענינה מה שמצד עבודתו לא הי' יכול להשלים עם מציאות הרע בעולם, כנ"ל, ולכן לא נשאר במקומו הוא, ב"ארץ אשר גו' עיני ה"א בה וגו'"[26] — כ"א "וילך חרנה" "חרון אף של מקום" בעולם, לבררו ולהפכו לקדושה[27].

ה. ועפי"ז יובן גם מה שאברהם ויצחק לא חששו לישבע לאבימלך, עם היות שעי"ז "משהא בשמחת בני": כי באמת לא השבועה עצמה (שהיא היא דרגת עבודתם) היא הסיבה לעיכוב כניסתם של בנ"י לא"י, אלא שמצד עבודתם באופן של שבועה וכריתת־ברית עם אבימלך, נשארה עדיין מציאות הקליפה בתקפה וישותה — וכל זמן שהרע דהעולם הוא במעמדו ואיתנו, הרי זה מניעה ועיכוב לביאתן של בנ"י לארץ[28].

ודוקא לאחרי גלותו של יעקב ב"חרון אף של מקום בעולם", ועבודתו בבירור ענייני הקליפה והיפוכם לקדושה, יכולה להיות "שמחת בני" בגאולתם ובכניסתם של בנ"י לא"י.

ו. וכן הוא הענין גם בנוגע לגאולה העתידה, שתבוא דוקא ע"י אופן עבודתו של יעקב[29]: שע"י עבודתינו במשך זמן הגלות בבירור וזיכוך "חרון אף של מקום בעולם" נזכה לבנין ביהמ"ק השלישי — "לא כאברהם שכתוב בו הר כו' ולא כיצחק שכתוב בו שדה כו' אלא כיעקב שקראו בית"[30] — בביאת משיח צדקנו.

(משיחת ש"פ ויצא, יו"ד כסלו, תשכ"ו)

---

23) וכמובן גם מזה שיצחק הוצרך לחדש את הכריתת־ברית, וכן יעקב חשש שיצטרך לעשות כן.

24) ראה לקו"ש ח"ג ע' 794 ובהערה *28 שמה שיעקב כרת ברית עם לבן (ויצא לא, מד), הי' זה מלכתחילה באופן ש"אתה לא תעבור אלי וגו' לרעה — לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא" (ויצא שם גב. ב"ר הובא בפרש"י שם), וענין הפרקמטיא ומסחר הו"ע בירור הניצוצות ואתהפכא חשוכא לנהורא (ראה תו"א ר"פ וישב), וראה לקו"ש ח"ה ע' 129 ואילך.

25) ראה קיצורים והערות לס' התניא ע' נז.

26) דברים יא, יב.

27) ראה תו"א שם. תו"ח שם כה, א ואילך.

28) וזהו גם דיוק הלשון "משהא בשמחת בני" ולא "דוחה" או "מעכב" וכיו"ב, כי ע"י השבועה לא דחו את הכניסה לארץ כ"א שלא היתה ראוי' להיות עדיין.

29) ראה תו"א ותו"ח שם.

30) פסחים פח, א ובמהרש"א שם. וראה ד"ה איכה תשל"א ובהע' 5 שם.